UPPSALA
UNIVERSITET

Juridiska fakultetsnämnden

Box 256
SE-751 05 Uppsala

2013-11-21 JURFAK 2013/79

Miljödepartementet

Rapport om den nationella implementeringen av Århuskonventionen
M2013/2050/R

Inledning

Juridiska fakultetsnämnden har beretts tillfälle att yttra sig över regeringens tredje rapport om den nationella implementeringen av Århuskonventionen[1] (Miljödepartementet 2013-10-04; dnr. M2013/2050/R). Fakultetsnämnden yttrade sig också över de två föregående implementeringsrapporterna 2007 och 2010.[2] Delar av den kritik som då uttalades kvarstår, även om flera av bristerna i implementeringen har åtgärdats genom rättspraxis under senare år. Särskilt när det emellertid gäller miljöorganisationernas klagorätt har utvecklingen varit snabb och långtgående, mycket givetvis beroende på inflytandet från EU-rätten. Både Högsta domstolen (HD), Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) och mark- och miljööverdomstolen (MÖD) har under 2012 och 2013 i en rad beslut utökat miljöorganisationernas möjligheter att komma till tals.

Här följer en redogörelse för de viktigaste händelserna sedan 2010 års remissomgång och vad som enligt min mening är de viktigaste kvarstående problemen. Jag lyfter även fram ett par förslag till försämringar i tillgången till rättslig prövning som för närvarande diskuteras inom regeringskansliet.

EU-rättens utveckling på området

Inledningsvis bör det påpekas att EU-domstolen under senare år har avgjort ett stort antal mål som har gällt den nationella implementeringen av Århuskonventionen och som har stor betydelse för frågan om allmänhetens tillgång till rättslig prövning. I C-75/08 *Mellor* (2009)

[1] FN/ECE:s konvention om tillgång till information, allmänhetens deltagande i beslutsprocesser och tillgång till rättslig prövning i miljöfrågor, UN Doc. ECE/CEP/43 (1998).
[2] Juridiska fakultetsnämndens remissyttrande 2007-11-12 över den nationella implementeringsrapporten inför 2008 års Partsmöte i Riga resp. remissyttrande 2010-11-02 över den nationella implementeringsrapporten inför 2011 års Partsmöte i Chisinau.

Organisations/VATnr:
202100-2932

uttalade domstolen att myndigheterna måste ange skäl för sin bedömning att en MKB *inte behövs*, och att dessa skäl ska vara tillräckligt motiverade så att de som berörs kan bedöma om det finns anledning att överklaga. Irland fälldes 2009 för fördragsbrott, då landets processordning ansågs vara för osäker när det gäller att förhindra att de som överklagar miljöbeslut drabbas av orimliga kostnader (C-427/07 *Irish costs*). Utfallet var liknande i det färska avgörandet mot Storbritannien i C-260/11 *Edwards* (2013). I mål C-115/09 *Trianel* (2011) dömde EUD ut de tyska klagorättsreglerna för miljöorganisationer, vilka utgick från att dessa enbart kunde klaga i den mån någon enskilds rättigheter hade berörts. Här tydliggjorde domstolen att miljöorganisationernas måste ha en självständig möjlighet att utmana miljöbeslut som representanter för de allmänna intressena. I C-128/09 *Boxus* och C-182/10 *Solvay* (2011) underkändes en ordning i Belgien som innebar att allmänhetens möjligheter till rättslig prövning av miljöbeslut omöjliggjordes genom att tillstånd till stora projekt meddelades genom lagstiftningsakter som antogs av de regionala parlamenten. Vidare poängterade EUD i C-416/10 *Križan* (2013) att överprövningen av miljöbeslut måste vara effektiv på så vis att det är möjligt att få stopp på en verksamhet vars tillåtlighet ifrågasätts (inhibition). I C-72/12 *Altrip* ställde EU-domstolen krav på prövningens omfattning när enskilda klagar i miljömål. Det avgörande som har haft störst betydelse i diskussionen om förhållandet mellan Århuskonventionen och EU-rätten är emellertid C-240/09 *Den slovakiska brunbjörnen* (2011). Här slog EU-domstolen fast att det är en skyldighet för de nationella domstolarna att så långt som möjligt tolka de nationella klagorättsreglerna så att miljöorganisationerna ges möjligheter att begära rättslig prövning av beslut som rör EU-rättsliga intressen.

Den svenska implementeringen av Århuskonventionen och EU-rätten

Klagorätt för enskilda berörda

Enskildas klagorätt i miljömål regleras i 16 kap. 12 § miljöbalken (1998:808, MB) och 22 § förvaltningslagen (1986:223, FL). Avgränsningen av den krets som tillåtits klaga har skett i rättspraxis och omfattar alla som kan utsättas för en skada eller olägenhet som inte är enbart teoretisk eller helt obetydlig (se *NJA 2012 s. 921* med hänvisningar). Högsta domstolen har bedömt att denna avgränsning är förenlig med Århuskonventionen, en bedömning som jag på ett allmänt plan delar.

Som framgår av yttrandena från 2007 och 2010, var enskilda berörda tidigare avskurna från möjligheten att agera rättsligt mot verksamheter som har tillstånd enligt miljöbalken. De kunde inte själva begära omprövning av villkoren för en verksamhet eller överklaga en myndighets beslut att inte tillmötesgå en begäran därom (ett s.k. 0-beslut). En sådan möjlighet att överklaga tillsynsmyndigheternas 0-beslut har däremot av

sedan länge funnits när det gäller verksamheter som bedrivs utan tillstånd. På så vis hade tillståndet en avgörande betydelse för de enskildas möjligheter att agera mot störningar från verksamheter i deras närhet. Redan genom rättsfallet *MÖD 2004:31* utvidgade emellertid MÖD praxisen kring 0-beslut till tillsynsåtgärder för tillståndsgiven verksamhet. Genom *MÖD 2011:46* togs ett ytterligare steg när de klagande tilläts utmana en myndighets beslut att inte begära omprövning av villkor i tillstånd. Som skäl angav domstolen att det är en förvaltningsrättslig grundprincip att enskilda ska ha möjlighet till domstolsprövning av beslut som berör dem, ett synsätt som korresponderar med våra internationella åtaganden. Därmed är den viktigaste bristen när det gäller enskildas tillgång till rättslig prövning av tillståndsgivna verksamheter åtgärdad. Däremot kan de berörda fortfarande inte väcka s.k. enskild talan enligt 32:12 MB. Då möjligheten att överklaga tillsynsbeslut inte täcker alla situationer bör paragrafen ändras för att Sverige ska anses fullt ut leva upp till de internationella kraven, såväl i Århuskonventionen som i Europakonventionens artikel 6.

En annan tidigare brist i den berörda allmänhetens tillgång till rättslig prövning var den Moment 22-liknande situation som uppstod vid rättsprövning av regeringsbeslut som gällde större infrastrukturprojekt och som var uppdelade i två faser; först ett tillåtlighetsbeslut enligt 17 kap. MB och sedan ett tillstånd enligt sektorslagstiftningen. När enskilda överklagade regeringens tillåtlighetsbeslut ansåg HFD att det inte gick att bestämma om de berördes av projektet, varför de avvisades. När de sedan återkom och begärde rättsprövning av tillståndsbeslutet för samma projekt, kunde de grundläggande frågorna kring lokalisering m.m. inte ifrågasättas, då de ju var fastställda av det första regeringsbeslutet (RÅ 2004 ref. 108 *Botnia-banan I* och RÅ 2008 ref. 89 *Botnia-banan II*).[3] Även denna situation är emellertid åtgärdad genom rättspraxis. Enligt den nya rättsprövningslagen (2006:304) kan rättsprövning begäras av ”beslut av regeringen som innefattar en prövning av den enskildes civila rättigheter eller skyldigheter” enligt EKMR. Under den skrivningen har HFD utvecklat ett nytt och vidare synsätt som innebär att de enskilda som *kan komma att beröras* av projektet tillåts begära rättsprövning av tillåtlighetsbeslutet (*HFD 2011 not. 26*, se även *RÅ 2008 not. 75*).

Ett kvarstående problem är emellertid att enskilda är utestängda från att överklaga vissa slags beslut med hänvisning till att prövningen enbart gäller allmänna intressen och därför inte berör dem. Synsättet är utvecklat i rättspraxis och har gällt beslut om strandskyddsdispens (*MÖD 2011:44*), landskapsbildsförordnande (*MÖD 2004:55*) och Natura 2000 (*MÖD 2013:32*). Då flera av dessa beslut kan ha direkt betydelse för den vidare

[3] Det kan nämnas att de enskilda som berördes av Botnia-banan har stämt Sverige inför Europadomstolen för kränkning artikel 6 EKMR (Case 29878/09 *Andersson and others v. Sweden*).

prövningen av projekten, är denna praxis olycklig och kan vara problematisk ur ett Århusperspektiv. Ett exempel på detta är att en meddelad strandskyddsdispens ofta utgör den viktigaste förutsättningen för att få bygglov, varför det blir meningslöst med en klagorätt för de berörda som enbart gäller det senare beslutet.

Ett liknande synsätt har också utvecklats av MÖD när det gäller överklaganden av detaljplaner enligt plan- och bygglagen (2010:900, PBL). Sedan 2011 överklagas dessa i miljödomstolslinjen (tidigare till regeringen). I ett vägledande avgörande från sommaren 2013 uttalade MÖD att överprövningen av detaljplaner är begränsad när enskilda klagar (*MÖD 2013-06-19 i mål nr P 11296-12 Plankan*).[4] Enligt domstolen kan planen upphävas endast om kommunen gjort en felaktig avvägning mellan motstående enskilda intressen eller motstående enskilda och allmänna intressen eller om det förekommit fel i handläggningen. Prövningen är därför i allt väsentligt begränsad till frågor som har betydelse för de enskilda klagandena som sakägare eller boende. Den som berörs av planen kan därför inte ifrågasätta en felaktig regeltillämpning om den inte direkt rör deras enskilda intressen. Att på detta sätt göra den rättsliga kontrollen av kommunala miljöbeslut beroende av vem som överklagar menar jag strider emot såväl Århuskonventionen som EU-rätten. Frågan är emellertid inte slutligt avgjord, då *Plankan* är överklagad till HD. I skrivande stund har beslut om prövningstillstånd inte meddelats.

Klagorätt för miljöorganisationerna enligt miljöbalken

Miljöorganisationernas tillgång till rättslig prövning regleras i 16 kap. 13 och 14 §§ MB. Klagorätten omfattar till att börja med beslut eller domar om tillstånd, godkännanden och dispenser samt en begränsad kategori av tillsynsbeslut enligt miljöbalken. Endast de organisationer som möter vissa kriterier kan överklaga; enligt sina stadgar ska de ha till huvudsakligt ändamål att tillvarata naturskydds- eller miljöskyddsintressen, inte vara vinstdrivande, ha bedrivit verksamhet i Sverige under minst tre år, samt ha minst 100 medlemmar eller på annat sätt visar att verksamheten har allmänhetens stöd. I 16:14 MB anges att motsvarande ideella friluftsföreningar kan överklaga "i fråga om strandskydd".

Enligt HD får 16:13-kriterierna inte betraktas som absoluta. Istället ska de vara en utgångspunkt för en nyanserad bedömning utifrån målsättningen med en vid tillgång till rättslig prövning för den berörda allmänheten, däribland lokala föreningar. Vid bedömningen av om en organisation har klagorätt i det enskilda fallet, bör man se till de samlade verkningarna, bl.a. om någon annan har överklagat. Eftersom miljöorganisationerna kan företräda allmänna intressen i situationer då ingen enskild kan anses vara berörd, är det viktigt med en generös tillämpning av 16:13. Kriterierna får

[4] Se även MÖD 2013-07-11 i mål nr P 2324-13 *Himmelsö* och MÖD 2013-09-27 i mål nr P11451-12 *Slussen.*

alltså aldrig ses isolerade från det bakomliggande syftet, nämligen att fastställa om organisationen är verksam på ett sådant sätt att den kan anses representera allmänheten, närmast för att bevaka allmänna naturskydds- eller miljöskyddsintressen.

Med den nyanserade bedömning som HD förespråkat menar jag att kriterierna i 16:13 kan accepteras ur ett Århus-perspektiv. Det är emellertid mera tveksamt om de håller EU-rättsligt. Till att börja med förefaller kravet på tre års verksamhet vara alltför tilltaget. De flesta medlemsstater har ett kortare tidskrav eller saknar ett sådant helt.[5] Man bör vidare vara medveten om att numerärbegränsningar är mycket sällsynta bland EUs medlemsstater och att det alls inte är givet att den skulle accepteras av EU-domstolen. I *DLV-målet* (C-263/08) uttalades ju att en sådan begränsning endast får användas i den mån det behövs för att fastställa att organisationen fortfarande existerar och är aktiv, vilket knappast förutsätter så många medlemmar som 100. Det är dock möjligt att den kompletterande skrivningen om att organisationen annars kan visa att den ”har allmänhetens stöd” gör att regeln kan passera. Det förutsätter dock att domstolarna gör en fristående och europasrättslig bedömning av klagorättskriterierna. Det bör också noteras att HD uttalade att *samtliga kriterier i 16:13* kan frångås om en helhetsbedömning i det enskilda fallet visar att en miljöorganisation företräder allmänheten på ett sådant sätt att den bör ha klagorätt. I lagtexten används opinionsventilen bara som undantag för numerärbegränsningen, vilket är missledande och inte förenligt med transparenskravet i artikel 3.1 Århuskonventionen.

Ett ytterligare krav i 16:13 är att organisationen ska ha varit *verksam i Sverige*. Kriteriet kan emellertid knappast tillämpas, då det utgör ett direkt brott mot artikel 3.9 i Århuskonventionen som säger att den berörda allmänheten ska ha tillgång till rättslig prövning av miljöbesluten utan att bli diskriminerad på grund av medborgarskap, nationalitet eller hemvist. Man kan utgå från att det också följer av EU-rätten, även om det inte är uttryckt i något av de regelverk som implementerar Århuskonventionen. När det gäller organisationer ska de ha lika villkor, oavsett var den juridiska personen har sitt registrerade säte eller sin huvudsakliga verksamhet. En utländsk organisation som har till ändamål att tillvarata Östersjön bör alltså ha klagorätt mot svenska beslut som påverkar vattenkvaliteten där, även i fall då den Nordiska Miljökonventionen[6] inte är tillämplig.

---

[5] Se Darpö, J: Effective Justice? Synthesis report of the study on the Implementation of Articles 9.3 and 9.4 of the Aarhus Convention in the Member States of the European Union (European Commission 2013-10-11), s. 14f.
http://ec.europa.eu/environment/aarhus/studies.htm

[6] Se lagen (1974:268) med anledning av miljöskyddskonventionen den 19 februari 1974 mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige.

Det största Århus-problemet när det gäller miljöorganisationernas talerätt är emellertid begränsningen av vilka slags beslut som omfattas av 16:13-14 MB. Klagorätten gäller ju bara beslut och domar om *tillstånd, godkännanden och* samt *tillsynsbeslut enligt 10 kap. MB*. Däremot saknas en allmängiltig bestämmelse som gör det möjligt för organisationerna att utmana tillsynsbeslut eller andra ställningstaganden av miljömyndigheter. Visserligen har MÖD i några avgöranden under senaste året gjort en vidsträckt tolkning av uttrycket "beslut om tillstånd eller dispens". I rättsfallen *MÖD 2012:47* och *MÖD 2012:48* räckte det med att miljöorganisationen påstod att verksamheten var dispens- respektive tillståndspliktig enligt EU-rätten för att domstolen skulle anse att tillsynsbeslutet omfattades av 16:13. MÖD har också tillämpat det synsättet på rent nationella frågor som strandskydd (*MÖD 2013:6*). Praxis är emellertid inte entydig och i ett senare fall – det s.k. Greenpeace-målet (*MÖD 2013-01-04; M 8969-12*) – tillämpades inte denna formel. Dessutom är domstolens möjligheter att tolka in en mera generös klagorätt begränsad till situationer som i någon mening avser dispens, godkännanden eller tillstånd. Det tas emellertid en rad olika beslut enligt miljöbalken och annan miljölagstiftning som inte kan kategoriseras på det sättet. Det kan gälla naturvård och artskydd, kemikalier och avfall eller sanktioner och avgifter. Då dessa beslut helt klart omfattas av kraven på rättslig prövning i artikel 9.3 Århuskonventionen måste alltså 16:13 vidgas till att omfatta alla slags beslut enligt miljöbalken. Detta är också något som Lagrådet har krävt upprepade gånger, liksom det har föreslagits av flera utredningar under senare år.[7] Den bästa lösningen bör vara att använda sig av en öppen skrivning i 16:13 – "beslut enligt miljöbalken" eller liknande – och sedan uttryckligen undanta vad som inte bör vara överklagbart. På så vis täcks även myndighetspassivitet, vilket inte minst är ett krav från EU-rätten (se C-75/08 *Mellor*).[8]

Miljölagstiftningen utanför miljöbalken

Bestämmelsen i 16:13 MB är även tillämplig på tillstånd enligt viss lagstiftningen om utvinning av naturresurser och infrastruktur genom hänvisningar. Tillstånden överklagas till regeringen och domstolsprövningen sker som nämndes ovan genom rättsprövning i HFD. Miljöorganisationer enligt 16:13 kan begära rättsprövning av "sådana tillståndsbeslut av regeringen som omfattas av artikel 9.2" i Århuskonventionen. Även PBL finns en hänvisning till 16:13 MB som gör det möjligt för miljöorganisationerna att överklaga detaljplaner som kan

[7] Senast i SOU 2011:86. Även MÖD anser att miljöorganisationerna bör ha en generell möjlighet att överklaga tillsynsbeslut, se prop. 2006/07:95 s. 93 och remissyttrandet i lagstiftningsärendet med de senaste ändringarna i 16 kap. 13 § MB (MÖD 2010-02-01, dnr 2010/015).

[8] Kommissionen har också väckt talan emot Tyskland, Österrike, Slovakien och Tjeckien för att bristande talerätt i detta avseende vid implementeringen av MKB-direktivet (2011/92).

medföra betydande miljöpåverkan (13:13, jfr. med 4:17 PBL). När det gäller beslut enligt annan miljölagstiftning utanför miljöbalken – t.ex. den om skogsvård och jakt – gäller 22 § FL och där saknar miljöorganisationerna särskild reglerad klagorätt.

Som nämnts ovan bör systemet med rättsprövning efter begäran av enskilda på det stora hela vara acceptabelt från Århuskonventionens sida. Miljöorganisationernas möjligheter är emellertid begränsade till sådana beslut som är tillstånd enligt artikel 9.2 Århuskonventionen. Möjligheten att ansöka om rättsprövning omfattar alltså inte sådana beslut som omfattas av artikel 9.3 i konventionen, vilket givetvis är en brist i implementeringen.

Även tillgången till rättslig prövning enligt PBL för miljöorganisationernas är alltför snävt avgränsad. Klagorätten gäller enbart för detaljplaner för vissa, listade exploateringar som kan medföra betydande miljöpåverkan, t.ex. industriändamål, sammanhållen bebyggelse eller hamn för fritidsbåtar. Då många andra slags beslut enligt PBL – som exempelvis bygglov till större verksamheter – tveklöst är artikel 9.3-beslut, brister implementeringen även här. Likaså kan deltagandekravet i 13:11 PBL ifrågasättas, då ju EU-domstolen i *DLV-målet* uttalade att miljöorganisationernas talerätt ska vara "oberoende av vilken roll de (...) kan ha haft vid handläggningen" av ärendet.[9]

I den "gröna" delen av miljörätten – dvs. naturvård och artskydd – har traditionellt inte funnits någon klagorätt för några andra än "parterna", dvs. verksamhetsutövaren/markägaren och den beslutande myndigheten. Inom jaktlagstiftningen innebar det att enbart den som ansökte om skyddsjakt kunde överklaga beslutet om det gick henne eller honom emot, medan miljöorganisationerna var helt utestängda från processen. Århuskonventionen och EU-rätten gäller emellertid även på detta område, vilket har blivit tydligt i förvaltningsdomstolarnas rättspraxis. Genomslaget har givetvis varit tydligast i frågor som mera direkt har prövats av EU-domstolen. Så har exempelvis *Den slovakiska brunbjörnen* kunnat överföras direkt på de kontroversiella besluten om vargjakt. Ett vägledande uttalande om detta gjordes redan 2012 av Högsta förvaltningsdomstolen (*HFD 2012-06-28; 2687-12*) och från 2013 kan 16:13-organisationerna klaga på jaktbeslut av EU-rättsligt skyddade arter (*Kammarrätten i Stockholm 2013-02-07; 4390-12*). Däremot finns ett uttryckligt förbud i 58 § jaktförordningen (1987:905, JaktF) mot att överklaga Naturvårdsverkets ställningstagande vid överprövning av länsstyrelsers jaktbeslut. Den statliga myndighetens beslut kan alltså inte överklagas till domstol, åtminstone inte av miljöorganisationerna. Den som ansöker kan däremot få till stånd en domstolsprövning genom skrivningen i 3 § FL. Den här ordningen är stötande och ett direkt brott mot EU-

[9] C-263/09 *DLV* (2010), para 39.

rätten.[10] Århus-mässigt är det acceptabelt att ett miljöbeslut överprövas i administrativ ordning, men det förutsätter en viss kvalitet och självständighet hos den överprövande myndigheten.

Den allmänt formulerade klagorättsregeln i 22 § FL gäller även när det gäller miljöbeslut på det skogliga området. Här har ännu inte EU-rätten fått genomslag, mycket beroende på den praxis som utvecklast av Skogsstyrelsen som innebär att man inte fattar några formliga beslut. En öppning kan dock komma i det s.k. Änok-målet, där HFD meddelade prövningstillstånd i somras (*HFD 2013-03-20; 5962-12*) i frågan om miljöorganisationernas talerätt. Målet gäller visserligen tillstånd, men HFDs avgörande får troligen vägledande betydelse för samtliga beslut enligt skogsvårdslagen (1979:429).

Även om rättspraxis alltså har medfört att miljöorganisationerna fått klagorätt på vissa områden utanför miljöbalken, bör frågan klargöras i författningstext. I det avseende bör vi alltså gå samma väg som Finland, där detta är reglerad i sektorslagstiftningen. Samtidigt måste överklagandeförbudet i 58 § JaktF och liknande konstruktioner undanröjas för att frågorna ska kunna gå till domstol, vilket är ett krav från EU-rätten.

Avslutande om lagstiftarens roll

De förändringar som skett för att vidga och förbättra allmänhetens tillgång till rättslig prövning på miljöområdet under senare år har skett genom rättspraxis. Regeringen har emellertid agerat i motsatt riktning. Efter den anpassning till EU-rätten som skedde i 16:13 MB efter DLV-domen har inte tagits några positiva initiativ från det politiska hållet. I remissen nämns visserligen att det pågår en beredning av ändringar av 16:13 som innebär att Sverige-kriteriet och tidskriteriet tas bort. Förslaget emellertid har legat en längre tid och det får nog betraktas som osäkert om det kommer att genomföras.

Däremot har regeringen gett direktiv till två utredningar som ska överväga försämringar av överklagandemöjligheterna på miljöområdet. Det första har redan resulterat i ett förslag från utredningen Statens regionala förvaltning (SOU 2012:81) som innebär att möjligheten för Naturvårdsverket och andra statliga myndigheters att överklaga länsstyrelsens beslut enligt MB tas bort. I ett förvaltningssystem som det svenska – som kännetecknas av stor självständighet för de beslutande myndigheterna och svaga instrument för nationell styrning – medför förslaget en klar försvagning av möjligheterna att försvara de överordnade miljöintressena och EU-rätten gentemot regionala särintressen. De nationella myndigheterna spelar idag en viktig roll i detta arbete och det kan knappast förväntas att miljöorganisationerna ska fylla tomrummet.

[10] Detta har också klargjorts av EU-kommissionen i kommunikationerna med regeringen i överträdelseärendet om den svenska vargjakten.

Det andra direktivet gäller PBL-överklagandeutredningen (S 2013:09) som ska titta på möjligheterna att försvåra för allmänheten att överklaga bygglov. Dels ska man utreda möjligheterna att införa överklagandeavgifter, vilket är en fullständig nyhet på förvaltningsområdet i Sverige. Dels ska man utreda möjligheterna att begränsa enskildas möjligheter att överklaga till att enbart avse sina enskilda intressen.

Juridiska fakultetsnämnden beklagar dessa initiativ och noterar att Sveriges internationella rykte som föregångsland när det gäller öppenhet på miljöområdet – som redan genom DLV-domen tydligt påverkades negativt – kan försämras om de förverkligas.

Förslag till yttrande i detta ärende har upprättats av Jan Darpö, professor i miljörätt. Yttrandet har på delegation avgivits av Juridiska fakultetens dekanus, professor Torbjörn Andersson.

Torbjörn Andersson